

Степаненко А. С.

аспірант кафедри кримінального процесу
Національного університету «Одеська юридична академія»

ТЕОРІЯ ТА ПРАКТИКА ЗАСТОСУВАННЯ СТАНДАРТУ ДОКАЗУВАННЯ «ПОЗА РОЗУМНИМ СУМНІВОМ» ЄВРОПЕЙСЬКИМ СУДОМ З ПРАВ ЛЮДИНИ

Кримінальний процесуальний кодекс України 2012 р. (далі КПК України) на відміну від Кримінально-процесуального кодексу України 1960 р. у ст. 17 закріпив презумпцію невинуватості та забезпечення доведеності вини, тим самим продублювавши зміст ст. 62 Конституції України та дещо законодавчо розширивши її, включивши до її складу, не характерне для української правової системи, положення щодо доведеності вини поза розумним сумнівом. Законодавець наводячи в ч. 2 ст. 17 КПК України вимогу щодо доведеності вини особи стороною обвинувачення до деякого рівня чи, можливо, позначки «розумний сумнів» не наводить її формального визначення та в жодній статті не посилається на цей термін. Проте наявність чи відсутність розумного сумніву в суду чи присяжних є вирішальною при прийнятті рішення про винуватість особи.

Потрібно відзначити, що даний стандарт доказування у своїй діяльності використовує Європейський суд з прав людини (надалі — Суд). Враховуючи, що відповідно до ст. 9 Конституції України та ст. 17 Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» — суди застосовують при розгляді справ Конвенцію та практику Суду як джерело права, тому надалі увагу буде приділено дослідженню теорії та практики застосування стандарту доказування «поза розумним сумнівом».

Застосування даного стандарту доказування не передбачено, ані жодним положення Суду, або Регламентом Суду (Angelovav. Bulgaria, Judgement of 13 June 2002, RJD 2002-IV, 355, Partly Dissenting Opinion of Judge Bonello, paras. 4–13), то є творінням прецедентного права. Формулу доказування «поза розумним сумнівом» можна вислідити з так званої справи «Greek Case». В цій справі Комісія (нині вже недіюча) відзначила, що: «... в кожному випадку заява про тортури та жорстоке поводження, як порушення статті 3 Конвенції, повинна бути доведена поза розумних сумнівів. Розумний сумнів означає сумнів, що базується не на одній лише теоретичній можливості або такий, який виник лише з підстав того, щоб уникнути небажаного висновку, а такий, відносно якого можуть бути надані підстави, що можна підтвердити наданими фактами» (E Comm HR, The Greek Case, Report of 5 November 1969, Yearbook of the European Convention on Human Rights 12 (1969), 1, 196 (The Greek Case). Пізніше Суд погодився з підходом Комісії відносно доказів, на основі яких, можливо, винести рішення, щодо наявності порушення статті 3 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. Суд прийняв стандарт доказування «поза розумним сумнівом» проте додав, що «... такі докази можуть витікати з співіснування достатньо сильних, чітких і взаємно підтверджуючих висновків або аналогічних неспростовних презумпцій факту» (ECtHR, Irelandv. United Kingdom, Judgement of 18 January 1978, Series A, Application No. 25, para. 160).

Проте з часом, пряме обмеження, яке було визначено в двох наведених справах (стаття 3), зникло з практики Суду. Тобто Суд почав (та й досі) застосовує даний стандарт при розгляді заяв про порушення й інших статей окрім 3. Поряд з цим, Суд в своїх рішеннях підтримує позицію, що стандарт застосовуваний ним немає нічого спільного з кримінальним стандартом, який відомий національним системам та його функцією є визначення відповідальності держав-учасниць в рамках Конвенції (ECtHR, *Nachova and Others v. Bulgaria* (GC), Judgment of 6 July 2005, para. 147; *Mathew v. The Netherlands*, Judgment of 29 September 2005, para. 156; *Ledyayeva, Dobrokhotova, Zolotareva and Romashina v. Russia* (note 138), para. 89).

Так у справі *Tomasi v. France* (ECtHR, *Tomasi v. France*, Judgment of 27 August 1992 Series A, No 241-A, Application No. 12850/87) заявник стверджував, що зазнав тортур, перебуваючи під вартою. При своєму першому появі перед суддею, що проводить розгляд справи, через два дні після арешту, він привернув увагу судді до синців у нього на тілі. Після звільнення з під варти заявника оглядали 4 лікарів, вони прийшли до висновку, що час нанесення тілесних ушкоджень збігся з періодом знаходження заявника під вартою в поліцейській ділянці. Ніхто не стверджував, що пошкодження, помічені на тілі заявника, могли з'явитися в період, що передував його взяття під варту, або могли бути результатом власних дій заявника або його спроби до втечі. Суд прийшов до висновку, що представлені факти достатні для доказу того, що заявник постраждав від жорстокого поводження з боку поліції.

У справі *Indelicato v Italy* (ECtHR, *Indelicato v Italy*, Judgment of 18 October 2001, Application No. 31143/96) заявник скаржився, що у в'язниці його били ногами і руками, а також ображали і обливали холодною водою серед ночі. Однак, він не зміг представити якого-небудь медичного свідоцтва, що підтверджує його скаргу. Інші докази, подані заявником, не були достатніми для підтвердження зазначеної скарги без всякого обґрунтованого сумніву. Представлені докази включали доповідь організації «Міжнародна амністія» (Amnesty International) і доповідь одного італійського судді, які стверджували, що ув'язнені, що містяться в тій же тюрмі що і заявник, піддавалися жорстокому поводженню. Суд ухвалив, що дані доповіді не можуть бути доказами по даній справі, оскільки вони не стосувалися конкретного випадку заявника. Таким чином, Суд не виявив факту порушення статті 3.

Застосування Судом стандарту доказування «поза розумних сумнівів» залишає йому простір для вільного (суб'єктивного) тлумачення. Судом не визначені критерії, за якими він може вирішити, чи є сукупність висновків, які можуть бути зроблені на основі фактів, або сукупність безсумнівних фактів достатньо сильною та чіткою для того, щоб відповідати визначеному стандарту доказування «поза розумних сумнівів». Проте практика Суду ілюструє на прикладі конкретних справ, які докази є достатніми, а які є недостатніми.